

Nd. 6. Tillaga til þingsályktunar [6. mál]

um skipan sérstakrar þingnefndar til þess að kanna gang og framkvæmd dómsmála.

Flm.: Sighvatur Björgvinsson, Benedikt Gröndal, Gylfi P. Gislason.

Með tilvísan til 39. greinar stjórnarskrárinnar samþykkir neðri deild Alþingis að kjósa úr hópi þingdeildarmanna nefnd skipaða einum fulltrúa frá hverjum þingflokki til þess að rannsaka sérstaklega gang og framkvæmd eftirfarandi atriða í dómsmálum:

1. Hvernig staðið er að rannsóknum sakamála hjá þeim embættum, sem slík verkefni hafa með höndum, þ. á m. hjá ríkissaksóknara, sakadómi og skattrannsóknastjóra. Sérstök áhersla verði lögð á að kanna hver rannsóknaraðstaða þessara embætta er, hvað valdi því, að rannsókn ýmissa meiri háttar sakamála dregst á langinn fram úr öllu hófi, hvort brögð séu að því, að rannsóknum sé látið lokið án þess að öll þau atriði, sem upp hafa komið, séu krufin til mergjar, hversu mörg þau mál séu og hver þau séu, sem dregist hefur óhóflega lengi að leiða til lykta á rannsóknastigi, og hvort ástæða sé til þess að ætla, að utanaðkomandi öfl eða annarlegir hagsmunir geti haft áhrif á gang rannsóknarinnar.
2. Hvernig háttað er gangi dómsmála hjá hinum ýmsu dómstigum og dómaraembættum í landinu, þ. á m. hvort óeðlilegur dráttur sé á gangi þeirra mála hjá einstökum embættum og þá hvers vegna og hvort brögð séu að því, t. d. í sambandi við skattalagabrot, að skattayfirvöld láti nægja að senda þau skattsektanefnd til úrskurðar þótt málin séu þannig vaxin að um tvímælalaus refsilagabrot sé að ræða.
3. Hvernig háttað er framkvæmd refsidóma, þ. á m. eftir hvaða reglum sé farið varðandi ákvarðanir um afplánun, hvort mikil brögð séu að því að dómar séu ekki afplánaðir innan eðlilegs tíma, hvort slíkt eigi fremur við um einn flokk eða eina tegund afbrota, t. d. fjársvik og auðgunarbrot, en aðra, hvernig háttað sé eftirliti með þeim, sem fengið hafa skilorðinsbundinn dóm eða biðdóm, hvort brögð séu að því, að einn og sami maður sé dæmdur æ ofan í æ fyrir sams konar afbrot án þess að vera látinn afplána fyrri dóma, og hversu algengt sé, að menn fái af ýmsum orsökum að afplána dóma, t. d. fyrir fjársvik eða auðgunarbrot, annars staðar en í viðurkenndum fangelsum eða vinnuhælum, svo sem eins og sjúkrahúsum eða heilsuhælum, eða sleppi alveg við það.

Neðri deild Alþingis samþykkir að veita nefnd þessari rétt til þess að heimta skýrslur, munnlegar og bréflugar, af embættismönnum og öðrum starfsmönnum ríkisins og ráða sér til aðstoðar sérfróðan mann eða menn. Nefndin skal ljúka

störfum á vetrinum 1976—1977 og skila Alþingi skýrslu um störf sín fyrir lok vfirstandandi þings.

Kostnaður við störf nefndarinnar greiðist úr ríkissjóði.

Greinargerð.

Í ljósi þeirra miklu umræðna, sem farið hafa fram á opinberum vettvangi undanfarin missiri um gang og framkvæmd dómsmála, refsímála og rannsóknar sakamála, ætti ekki að þurfa að fara mörgum orðum í greinargerð um tillögu þá, sem hér er flutt. Nægilegt ætti að vera að benda á, að sú gagnrýni, sem fram kom á stöðuna í þessum málum á Alþingi og í blöðum á s.l. vetri, hefur reynst vera að mjög verulegu leyti á rökum reist. Þeim spurningum, sem var t. d. varpað fram af fyrsta flutningsmanni þessarar tillögu í ræðu á Alþingi á s.l. vetri, er enn ósvarað, þau dæmi, sem tekin voru um furðulegan og óafsakanlegan seinagang í dómskerfinu, standa enn óhöggð. Þau mál, sem sérstaklega voru nefnd, er dómskerfinu — rannsóknaraðilum, ákærvaldi, dómsvaldi og refsivaldi — virtist vera um megn að afgreiða, eru enn óafgreidd og engin frekari skýring hefur fengist á ýmsum aðgerðum dómsmálafyrvalda, sem margir, bæði leikir og lærðir, töldu í hæsta máta vafasamar og ekki þjóna almennum og opinberum réttarvörsluhagsmunum. Það eina, sem í raun réttari hefur nýtt fram komið, er, að uppskált hefur orðið um fleiri ný mál, einkallega fjársvika- og auðgunarbrotamál, sem ekki verður betur séð en séu þrautskipulögð af hópi eða hópum manna, ástæða er til þess að ætla að eigi sér langan aðdraganda, möguleiki ætti að hafa verið að upplýsa fyrr, meiri eða minni launung hefur hvílt yfir og ýmsir óttast með hliðsjón af fyrri reynslu að erfitt verði að upplýsa til hlítar.

Það hefur vart farið fram hjá neinum alþingismanni, að ástandið í dómsmálunum er mjög ofarlega á haugi í umræðum manna á meðal og að margir landsmenn eru uggandi um, að mjög alvarlegar brotalamir séu á íslensku réttarkerfi — óttast jafnvel, að fullkomið réttaröryggi ríki ekki í landinu. Eindreagnar óskir eru uppi um, að dómsmálakerfið allt sé tekið til athugunar, það leitt í ljós í hverju því er ábótavant og úrbætur gerðar svo landsmenn allir geti örugglega trevst því, að þeir búi í fullkomnu réttarríki þar sem lögum er framfylgt, gangur dómsmála með þeim hætti, sem til er ætlast, og allir séu jafnir fyrir lögnum.

Allt fram til þessa hafa dómsmál ekki verið í hópi þeirra mála, sem mest hefur verið um fjallað á Alþingi. Þau atvik, sem í ljós hafa komið um vanhæfi dómskerfisins í sambandi við afgreiðslu alvarlegra sakamála, hafa því komið flestum þingmönnum jafnmikið á óvart og öllum almenningi. Tíðindi þau, sem orðið hafa í sambandi við meðferð þessara mála, hafa dunið yfir þingmenn og þjóðina alla eins og reiðarslag, og þótt hinar miklu umræður, sem urðu um þessi mál á liðnum vetri, hafi orðið til þess, að yfirvöld dómsmála hafi eitthvað rumskað, sbr. nokkur lagafrumvörp um úrbætur, sem sýnd voru á síðasta þingi, en ekki afgreidd, hafa viðbrögðin verið fátkennd og það sem mestu máli varðar — lítinn sem engan árangur borið. Sem dæmi um þessi fátkenndu vinnubrögð má nefna, viðbrögðin við tillögu til þingsályktunar sem flutt var á síðasta þingi um að rannsóknir ákveðinna meiri háttar sakamála yrðu eflidar með auknum mannafla og bættri starfsaðstöðu þeirra, sem rannsóknunum sinntu. Dómsmálafyrvöld, þ. á m. ráðherra, fundu þessari tillögu flest til foráttu — töldu, að engin þörf væri á sérstökum aðgerðum eins og þeim, sem tillagan gerði ráð fyrir, og hvorki heimild né möguleikar til þess að leggja út í þann kostnað, sem leiða mundi af samþykkt tillögunnar — enda var hún ekki afgreidd. Þó liðu ekki nema nokkrar vikur þar til skyndilega var snúið við blaðinu, ráðnir erlendir sérfræðingar til aðstoðar við rannsókn þessara mála, leitað eftir þjónustu erlendra sérfræði- og tæknistofnana á þessu sviði og hafinn undirbúningur að útvegum á auknum og dýrum tækjautbúnaði í sambandi við rannsóknir sakamála. Þannig er sagt eitt í dag og annað á morgun og hvað rekur sig á annars horn líkt

og örvæntingaræði ráði gerðum manna í stað igrundaðra og skynsamlegra vinnubragða. Ekki verður það til þess að auka tiltrú manna á íslensku réttarfari — og því síður þar sem enginn sést árangurinn.

Í 39. gr. stjórnarskrárinnar er mælt svo fyrir, að hvor þingdeild geti skipað nefndir innanþingdeildarmönnum til þess að rannsaka mikilvæg mál, sem almenningur varða, og að þingdeildin geti veitt nefndum þessum rétt til þess að heimta skýrslur, bæði munnlegar og skriflegar, bæði af embættismönnum og einstökum mönnum. Í þingsályktunartillögu þessari er lagt til, að slík nefnd innanþingdeildarmanna í neðri deild Alþingis verði nú kjörin til þess að rannsaka gang og framkvæmd dómsmála á Íslandi — stöðuna í þeim málaflokki, sem hefur verið efst á baugi í almennri umræðu nú um nokkurt skeið og slík ótíðindi fara af, að landsmenn vita vart lengur hvaðan á þá stendur veðrið. Hafi einhvern tíma verið ástæða til þess að beita þessu ákvæði stjórnarskrárinnar, þá er það nú og í því máli, sem um er fjallað. Alþingi þarf sjálfst að kanna til botns ástandið í dómsmálunum og gera grein fyrir niðurstöðunum í opinberri skýrslu, sem síðan yrði grundvöllur markvissra og samhæfðra úrbóta. Það er sannfæring flm. þessarar þingsályktunartillögu, að þetta sé ekki aðeins almennur vilji, heldur krafa, sem Alþingi verði að sinna ætli það ekki að stofna tiltrú manna á réttarfarinu í þessu landi í enn meiri hættu en orðið er. Neiti Alþingi að gegna ótvíræðri skyldu sinni í þessu efni eða drepi málinu á dreif er einnig virðingu þess og álitu hætt.

Við rannsókn eins og þá, sem gerð er tillaga um, er nauðsynlegt, að nefnd sú, sem verkið á að hafa með höndum, geti leitað til sérfróðra manna um aðstoð, ellegar verða störf hennar torleyst eða jafnvel óframkvæmanleg. Því er í tillögunni gert ráð fyrir, að nefndin fái heimild til þess að ráða sér sérfróða menn til aðstoðar, og eðlilegast er, að kostnaður við störf nefndarinnar sé greiddur úr ríkissjóði, eins og tillaga er einnig gerð um.

Í tillögugreininni sjálfri eru talin upp ýmis atriði, sem óskað er sérstakrar athugunar á. Sú upptalning er þó alls ekki tæmandi, enda hlýtur nefndin að ráða því nokkuð sjálf, hvernig hún vinnur og hvaða einstök mál hún kannar. Í upptalningunni er þó vikið að flestum eða öllum þeim atriðum, sem ástæða virðist til þess að athuga sérstaklega miðað við þær upplýsingar um ástand mála, sem eru á almannavitorði. Þyki ástæða til mun verða gerð grein fyrir því frekar í umræðum um þessa tillögu, en flm. ætla, að hin einstöku tilefni, sem að baki búa, séu þingmönnum ekki síður en öðrum enn svo í fersku minni að ekki ætti að þurfa að setja á langar tölur þar um.

Tilgangurinn með þessari tillögu er ekki sá að leitast við að kasta sökum vegna þess, sem miður hefur farið í dómsmálum, á einstakan mann eða menn, heldur hitt, að Alþingi sjálfst — sú stofnun, sem verður að hafa frumkvæðið um flesta þá hluti, sem gera þarf til úrbóta — leggi sig fram um að komast til botns í málunum, geri þjóðinni grein fyrir niðurstöðunum og að á þeim verði síðan byggt það, sem byggja þarf. Tillaga þessi varðar svo mikilsvert mál, að Alþingi hlýtur að sjá sóma sinn í að afgreiða hana. Og þingmenn þurfa vart að skoða hug sinn um, að almenningur í landinu mun fylgjast með því, hver sú afgreiðsla verður.